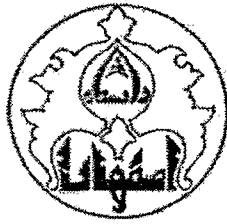

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۳۴۸۱۳ - ۲۰۱۳۰۹۷

دانشگاه اصفهان

دانشکده زبانهای خارجی

گروه زبانشناسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی زبانشناسی همگانی

بررسی زایایی گروهی از وندهای فارسی و محدودیت‌های ناظر بر آنها

۱۳۸۹ / ۲ / ۶

آقای احسان‌مدارن علی‌زاده
شعبه زبان

استاد راهنما

دکتر بتول علی‌نژاد

استاد مشاور

دکتر احمد معین‌زاده

پژوهشگر

سمیه کرمی

مهرماه ۱۳۸۸

۱۳۴۸۱۳

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات،
ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع
این پایان نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده زبانهای خارجی

گروه زبانشناسی

پژوهش‌های زبان‌شناسی
روایت شده است
تخصصیات تکمیلی دانشگاه اصفهان

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی زبانشناسی همگانی

خانم سمیه کرمی تحت عنوان

بررسی زبانی گروهی از وندهای فارسی و محدودیت‌های ناظر بر آنها

در تاریخ ۱۳۸۸/۷/۲۸ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر بتول علی‌نژاد با مرتبه‌ی علمی استادیار امضا

۲- استاد مشاور پایان نامه دکتر احمد معین‌زاده با مرتبه‌ی علمی استادیار امضا

۳- استاد داور داخل گروه دکتر متوجه‌چهر توانگر با مرتبه‌ی علمی دانشیار امضا

۴- استاد داور خارج از گروه دکتر والی رضایی با مرتبه‌ی علمی استادیار امضا

رئیس‌گروه

باسپاس فراوان از کلمات دلسوزانه اساتید را بنما و مشاورم

تقدیم بہ

روح بلند پر دم

وستان پر مہر مادرم

چکیده

زایایی ساختواژی همواره یکی از موضوعات مورد مطالعه زبان‌شناسان بوده و توجه زیادی را به خود جلب کرده است. پژوهش حاضر در راستای بررسی زایایی گروهی از وندهای فارسی شامل وندهای "گر، بی، نا، مند، دار، وار، گون، صفت، ناک و غیر" و محدودیت‌های ناظر بر آنها صورت گرفته است. پژوهشگر در راستای تحقق این هدف بر آن است تا ابتدا زایایی وندهای مورد مطالعه را، با روشی که مورد پذیرش جمعی زبان‌شناسان در این زمینه است، محاسبه کرده و سپس این زایایی را در چارچوب محدودیت‌های مؤثر بر زایایی توجیه کند. بدین منظور، ابتدا داده‌ها از متون روزنامه‌ای جمع‌آوری شده و پس از طبقه‌بندی و شمارش، زایایی وندهای مورد نظر اندازه‌گیری خواهد شد. روش اندازه‌گیری نیز به این ترتیب خواهد بود که تعداد واژه‌هایی که توسط وند مورد بررسی ساخته شده‌اند و بسامد آنها در بیکره زبانی عدد یک است، تقسیم بر کل واژه‌هایی خواهد شد که توسط وند مورد نظر ساخته شده‌اند. سپس محدودیت‌های مؤثر بر زایایی این وندها در چارچوب محدودیت‌های واجی، نحوی و ساختواژی مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

در این پژوهش، پیش از پرداختن به مبحث اصلی و تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا مقدمه‌ای در مورد کلیات تحقیق در فصل اول ارائه خواهد شد. این فصل همچنین روش‌شناسی تحقیق و مفاهیم کلیدی را در بر دارد که در آن کلید واژه‌ها و بنیاد تحقیق ارائه می‌گردد. فصل دوم این پژوهش شامل مبانی نظری مربوط به تحقیق است و در فصل سوم نیز مروری بر پژوهش‌های انجام شده در این زمینه در زبان فارسی و انگلیسی ارائه خواهد شد. فصل چهارم نیز شامل تجزیه و تحلیل داده‌ها بوده و در فصل پنجم نیز نتیجه‌گیری و پیشنهادات تحقیق ارائه می‌شود.

در این تحقیق رابطه بین محدودیت‌های ساختاری و میزان زایایی اثبات شده و مشخص می‌شود که شفافیت واجی، یکی از محدودیت‌های واج‌شناختی، که توسط محققان ذکر شده است، در زبان فارسی تأثیری بر زایایی وندها ندارد.

کلید واژه‌ها: بسامد، زایایی، محدودیت‌های ساختواژی، محدودیت‌های نحوی، محدودیت‌های واجی، وند، پایه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات
۱	۱-۱- مقدمه
۲	۲-۱- شرح و بیان مسأله پژوهشی
۴	۳-۱- اهمیت و ارزش تحقیق
۵	۴-۱- اهداف تحقیق
۵	۵-۱- فرضیه های تحقیق
۵	۱-۵-۱- فرضیه اصلی
۵	۲-۵-۱- فرضیات فرعی
۵	۶-۱- روش تحقیق
۶	۱-۶-۱- انواع داده ها و شیوه گرد آوری آنها
۶	۲-۶-۱- روش تجزیه و تحلیل داده ها
۷	۷-۱- محدودیت های تحقیق
۷	۸-۱- تعاریف نظری تحقیق
	فصل دوم: مبانی نظری
۱۰	۱-۲- مقدمه
۱۰	۲-۲- زبان و ساختواره
۱۱	۳-۲- واژه چیست؟
۱۳	۱-۳-۲- انواع واژه
۱۵	۲-۳-۲- ساختمان واژه
۱۵	۴-۲- تکواژ
۱۶	۵-۲- تکواژ گونه
۱۶	۶-۲- انواع تکواژ
۱۷	۷-۲- وند و پایه
۱۸	۸-۲- فرایندهای ساختوازی
۱۸	۱-۸-۲- فرایند اشتقاق
۱۹	۲-۸-۲- ترکیب

عنوان	صفحه
۳-۸-۲ اشتقاق و ترکیب	۲۰
۴-۸-۲ تبدیل	۲۰
۵-۸-۲ تکرار	۲۱
۶-۸-۲ آمیزش	۲۲
۷-۸-۲ آمیزش قرضی	۲۲
۸-۸-۲ تغییر معنایی	۲۲
۹-۸-۲ سرواژه سازی	۲۳
۹-۲ زیایی	۲۳
۱-۹-۲ زیایی چیست؟	۲۴
۲-۹-۲ زیایی و خلاقیت	۲۶
۳-۹-۲ آیا زیایی امری است کمی یا کیفی؟	۲۷
۴-۹-۲ اندازه گیری زیایی	۲۸
۱۰-۲ محدودیت های زیایی	۳۱
۱-۱۰-۲ محدودیتهای کاربرد شناختی	۳۲
۲-۱۰-۲ محدودیت های ساختاری	۳۲
۱۲-۲ بسامد	۳۲
۱۲-۲ خلاصه	۳۴

فصل سوم: بررسی آثار پیشین

۱-۳ مقدمه	۳۵
۲-۳ مطالعات انجام شده در زبان فارسی	۳۵
۳-۳ تاریخچه مطالعات انجام شده در سایر زبان ها	۴۰
۴-۳ خلاصه	۴۵

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۱-۴ مقدمه	۴۶
۲-۴ اندازه گیری زیایی	۴۷
۳-۴ محدودیت های زیایی	۴۹
۱-۳-۴ محدودیت های واجی	۴۹
۲-۳-۴ محدودیت های نحوی	۵۷

عنوان	صفحه
۳-۳-۴ محدودیت های صرفی	۶۲
۴-۳-۴ شفافیت معنایی	۷۱
۵-۳-۴ موارد دیگر	۷۱
۳-۲-۴ خلاصه	۷۲
فصل پنجم: نتیجه گیری	
۱-۵-۱ مقدمه	۷۳
۲-۵-۲ نتایج پژوهش و پاسخگویی به پرسشهای تحقیق	۷۴
۳-۵-۳ مطالعات همسو	۷۸
۴-۵-۴ کاربرد نتایج تحقیق	۷۹
۵-۵-۵ موضوعات برای تحقیقات آینده	۷۹
منابع و مأخذ	۸۰

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۵۱	جدول ۱-۴ میزان شفافیت واجی در واژه‌های مشتق
۵۳	جدول ۲-۴ توالی واجها در واژه‌های مشتق از "گر"
۵۳	جدول ۳-۴ توالی واجها در واژه‌های مشتق از "نا"
۵۴	جدول ۴-۴ توالی واجها در واژه‌های مشتق از "غیر"
۵۴	جدول ۵-۴ توالی واجها در واژه‌های مشتق از "دار"
۵۵	جدول ۶-۴ توالی واجها در واژه‌های مشتق از "کار"
۵۵	جدول ۷-۴ توالی واجها در واژه‌های مشتق از "مند"
۵۶	جدول ۸-۴ توالی واجها در واژه‌های مشتق از "وار"
۵۶	جدول ۹-۴ توالی واجها در واژه‌های مشتق از "گون"
۵۸	جدول ۱۰-۴ مقوله نحوی پایه‌های متصل به "بی"
۵۸	جدول ۱۱-۴ مقوله نحوی پایه‌های متصل به "گر"
۵۹	جدول ۱۲-۴ مقوله نحوی پایه‌های متصل به "نا"
۵۹	جدول ۱۳-۴ مقوله نحوی پایه‌های متصل به "غیر"
۶۰	جدول ۱۴-۴ مقوله نحوی پایه‌های متصل به "دار"
۶۰	جدول ۱۵-۴ مقوله نحوی پایه‌های متصل به "کار"
۶۰	جدول ۱۶-۴ مقوله نحوی پایه‌های متصل به "مند"
۶۱	جدول ۱۷-۴ مقوله نحوی پایه‌های متصل به "وار"
۶۱	جدول ۱۸-۴ مقوله نحوی پایه‌های متصل به "گون"
۶۱	جدول ۱۹-۴ مقوله نحوی پایه‌های متصل به "ناک"
۶۳	جدول ۲۰-۴ طبقه صرفی پایه‌های متصل به "بی"
۶۴	جدول ۲۱-۴ طبقه صرفی پایه‌های متصل به "گر"
۶۴	جدول ۲۲-۴ طبقه صرفی پایه‌های متصل به "نا"
۶۵	جدول ۲۳-۴ طبقه صرفی پایه‌های متصل به "غیر"
۶۵	جدول ۲۴-۴ طبقه صرفی پایه‌های متصل به "دار"
۶۶	جدول ۲۵-۴ طبقه صرفی پایه‌های متصل به "کار"
۶۶	جدول ۲۶-۴ طبقه صرفی پایه‌های متصل به "مند"
۶۶	جدول ۲۷-۴ طبقه صرفی پایه‌های متصل به "وار"

عنوان	صفحه
جدول ۲۸-۴ طبقه صرفی پایه های متصل به "گون"	۶۷
جدول ۲۹-۴ طبقه صرفی پایه های متصل به "ناک"	۶۷
جدول ۳۰-۴ طبقه صرفی پایه های متصل به "صفت"	۶۷
جدول ۳۱-۴ میزان زایایی وندها و محدودیت‌های زایایی آنها	۶۸

فصل اول

طرح تحقیق

۱-۱ مقدمه

زبانمندان هر زبان بنا به احتیاجات خود با قیاس با واژه های دیگر و بر اساس قواعد واژه سازی دست به ساخت واژه های جدید می زنند. برای واژه سازی انگیزه های متعددی می توان تشخیص داد که از جمله می توان بیان مفاهیم تازه، آسان کردن پیام رسانی، بیان حالات عاطفی و زیبایی آفرینی و آشنایی زدایی را نام برد (سمیعی، ۱۳۸۰). اما در این میان، یکی از مهم ترین انگیزه های واژه سازی در مواجهه با زبانهای بیگانه، نیاز به داشتن معادل در برابر واژه های آن زبانهاست.

راههای مختلفی برای ساخت واژه های جدید در زبان فارسی وجود دارد از جمله: ترکیب، اشتقاق با وندها و وندهاره ها، دورگه سازی که خود نوعی ترکیب و اشتقاق است، وام گیری از زبانهای بیگانه با تصرف زبانی، وام گیری از زبانهای مرده هم خانواده، وام گیری از گویشها، برساختن واژه بی توجه به اصالت و ریشه و تبار عناصر (سمیعی، ۱۳۸۰) و علاوه بر این موارد، ترکیباتی از قبیل ترکیباتی که با بن فعل ساخته می شوند، نحت، سرواژه سازی، ترخیم، کنارچینی (صادقی، ۱۳۸۰) و یا فرایند هایی مانند تکرار، واژه سازی بدیع، تبدیل (صفر)، کوتاه سازی، آمیزش، گسترش استعاری (شقایق، ۱۳۸۶) و علاوه بر این موارد، وام گیری غیر مستقیم، تغییر

معنایی، تغییر مقوله نحوی واژه، گسترش معنایی، تحدید معنایی و برعکس شدن معنایی (اکمجان^۱ و همکاران، ۲۰۰۱).

وندها نیز به عنوان یکی از ابزارهای واژه سازی که می توانند در فرایند اشتقاق به کار روند می توانند از میزان زایایی مختلفی برخوردار باشند، به طوریکه برخی از آنها بسیار مورد استفاده قرار می گیرند و برخی به میزان کمتر و برخی اصلاً مورد استفاده قرار نمی گیرند که این دسته اخیر را وندهای نازایا یا سترون (کلباسی، ۱۳۷۱) می نامند.

از آنجا که اشتقاق یکی از مهمترین راههای واژه سازی در زبان فارسی است که در آن وندها و پایه ها با هم ترکیب شده و واژه های جدید را می سازند، شناسایی محدودیت های حاکم بر این فرایند می تواند به شناسایی راه هایی برای از بین بردن این محدودیت ها و در نتیجه مؤثرتر کردن این روش در واژه سازی منجر شود.

۱-۲ شرح و بیان مسأله پژوهشی

مسأله زایایی همواره یکی از مسائل اصلی در ساختواژه بوده است، زیرا هر گونه نظریه ساختوازی علاوه بر توصیف ساختار درونی واژه های موجود در هر زبان، باید بتواند از عهده توصیف فرایندهای ساختوازی که برای تولید واژه های جدید به کار می روند نیز برآید. برخی از فرایندها نسبت به فرایندهای دیگر بیشتر مورد استفاده قرار می گیرند و احتمال اینکه در آینده واژه های بیشتری توسط این فرایندها ساخته شود بیشتر است.

وندها نیز به عنوان یکی از مهمترین ابزارهای واژه سازی در صرف اشتقاقی از لحاظ زایایی با یکدیگر تفاوت های زیادی دارند. برخی وندها مانند «-ی» اسم ساز بسیار زایا بوده و در ساخت های جدید مکرراً مورد استفاده قرار می گیرد. برخی از آنها مانند «-اک» تقریباً غیر زایا هستند. زایایی این وندها نه تنها به ویژگی های خود آنها بستگی دارد بلکه به نوع پایه آنها نیز وابسته می باشد و حتی در بین سبکهای مختلف زبانی نیز متفاوت است (پلاگ و همکاران^۲، ۱۹۹۹). چنین رفتارهای متفاوت در شرایط مختلف، اندازه گیری پدیده زایایی را بسیار پیچیده می سازد، به طوری که برخی از زبانشناسان به طور کلی این پدیده را نادیده می گیرند. آرونوف^۳ (۱۹۷۶):

(۳۵) زایایی را یکی از «رازهای اصلی صرف اشتقاقی» می داند.

1 Akmajian et al

2 Plag et al

3 Aronoff

زیایایی ساختوازی که به تعبیر شولتینک^۱ (۱۹۶۱) به عنوان «امکان خلق واژه های جدید به صورت ناآگاهانه که اصولاً غیر قابل محاسبه است» (نقل شده در دومینیک و همکاران^۲، ۲۰۰۷) به مدت چندین دهه مورد بی توجهی قرار گرفته بود. اما در دو دهه اخیر، این موضوع مورد توجه بسیاری از محققان بوده است (باین، ۱۹۹۲، ۱۹۹۳، ۱۹۹۴، ۲۰۰۳؛ بائر^۳، ۲۰۰۱؛ پلاگک، ۱۹۹۹، ۲۰۰۴، ۲۰۰۶). چنین تحقیقات وسیعی منجر به پیشنهاد چارچوب های زیادی برای اندازه گیری زیایایی شده است.

برخی از این چارچوب ها "بسامد وقوع"^۴ را به عنوان اصلی ترین عامل مرتبط با زیایایی می دانند. گروهی مانند بائر (۲۰۰۱) و پلاگک (۲۰۰۴) بسامد نوع^۵، یعنی واژه هایی که با آن وند ساخته شده اند، را برابر با زیایایی آن وند می دانند. هرچه تعداد انواع در پیکره زبانی مورد مطالعه بیشتر باشد، زیایایی آن وند بیشتر است. برخی دیگر تعداد نمونه ها^۶، یعنی تعداد دفعاتی که کلمات ساخته شده با وند مورد نظر در پیکره ظاهر می شوند، را برابر با زیایایی آن می دانند. و گروهی دیگر از مفهوم نو واژه ها^۷ و کلمات تک بسامدی^۸ استفاده می کنند و بر این عقیده اند که هرچه فرایندی زیاتر باشد، تعداد واژه های ساخته شده با آن فرایند با بسامد پایین (از جمله با بسامد ۱) بیشتر و تعداد واژه ها با بسامد بالا اندک است.

میزان زیایایی وندها و اصولاً هر نوع فرایند واژه سازی می تواند تحت تأثیر شرایط گوناگونی باشد. بدین معنا که شرایط مختلفی می توانند استفاده از یک وند را محدود کرده یا افزایش دهند. از جمله محدودیتهایی که برای زیایایی می توان نام برد عبارتند از: محدودیتهای واجی، صرفی، معنایی، زیبایی شناختی (کاتامبا^۹ و استانهام، ۲۰۰۶: ۷۶-۷۹)، ساختاری، کاربرد شناختی (دومینیک و همکاران، ۲۰۰۷) و روانشناختی (باین، ۲۰۰۶). چنانچه فرایندی بر همه پایه ها عمل کند و پایه فقط با اشاره به مقوله اصلی مثل اسم، صفت، قید و ... مشخص شود آن را کاملاً زایا و در صورتی که بعضی از محدودیتهای پیش گفته شده عملکرد فرایندی را مقید به برخی پایه ها سازد آن را نسبتاً زایا، کمی زایا یا سترون در نظر می گیرند.

1 Shcultink
 2 Dominiques et al
 3 Bauer
 4 frequency
 5 type
 6 token
 7 neologism
 8 happax legomena
 9 Katamba

شناسایی میزان زایایی وندها و عواملی که استفاده از این وندها را محدود می سازد می تواند در امر واژه سازی بسیار کارگشا باشد. بدین طریق می توان با انتخاب پایه و وند مناسب و همچنین در نظر گرفتن عوامل عدم پذیرش واژه های ساخته شده از طرف اهل زبان، واژه سازی برای واژه های بیگانه را تسهیل کرد.

در این تحقیق سعی بر آن است تا ابتدا میزان زایایی گروهی از وندهای فارسی که برای مقاصد یکسان، مانند اسم سازی یا صفت سازی، به کار می روند را با استفاده از مطرح ترین روش در این زمینه اندازه گیری کرده و سپس محدودیت های حاکم بر زایایی آنها را بررسی نمود. محدودیت هایی که در این تحقیق مورد بررسی قرار می گیرند محدودیت های واجی، ساختوازی و نحوی می باشند. همچنین سعی بر آن است تا رابطه میان این محدودیت ها و میزان زایایی هر وند سنجدیده شده و مشخص گردد که آیا رابطه ای در این میان وجود دارد یا خیر؟ و اگر رابطه ای وجود دارد از چه نوعی است و کدام محدودیت ها بر زایایی یک وند بیشترین تأثیر را دارند. اندازه گیری زایایی با استفاده از روشی که در ادبیات زایایی بیشتر از همه مورد توجه قرار گرفته و در باین (۲۰۰۶) نیز به عنوان یکی از قابل اطمینان ترین روش ها در این زمینه ذکر شده است، انجام می شود.

۱-۳ اهمیت و ارزش تحقیق

توسعه علم و صنعت، گسترش آموزش و پرورش، رشد رسانه های همگانی و افزایش دامنه نفوذ غرب، زبان فارسی و واژگان آن را در برابر چالشی بی سابقه قرار داده است. مسأله واژه سازی و گزینش واژه های فارسی در برابر واژه های بیگانه سالهاست که مورد توجه ایرانیان قرار گرفته است و این امر در سازمانهایی از قبیل فرهنگستان، ارتش، مؤسسات تحقیقاتی به طور گروهی و یا توسط نویسندگان و مترجمان به طور گروهی یا انفرادی صورت گرفته و همچنان ادامه دارد (کلباسی، ۱۳۷۱). بی شک راههای درست و مؤثر واژه سازی نیاز به شناخت عمیق راههای واژه سازی در زبان فارسی از قدیم ترین دوره تا به امروز دارد. به طور کلی در هر زبانی روش های مختلفی برای واژه سازی وجود دارد اما گروهی از آنها بیشتر از بقیه مورد استفاده قرار می گیرند.

از مهمترین راههای واژه سازی در زبان فارسی ترکیب و اشتقاق است. بحث بر سر اشتقاق و ترکیب، بحث بر سر راههای زایا و غیر زایای واژه سازی به این دو شیوه است. در هر زبان تعدادی از قواعد زایا و فعالند و گروهی دیگر از زایایی کمتری برخوردارند و یا کلاً از فعالیت باز ایستاده اند. همه واژه سازان واژه های خود را از طریق راههای زایا می سازند (صادقی، ۱۳۸۰).

بنابراین شناخت محدودیتهای حاکم بر وندها قدمی به سوی شناخت عمیق تر زوایای پنهان سطح ساختواژه زبان فارسی است. با اندازه گیری زایایی وندها و تعیین محدودیتهای زایایی می توان واژه سازان را در امر

واژه سازی و انتخاب وند و پایه مناسب یاری کرد تا بدین طریق شاید بتوان هم به زایایی وندهای سترون و نیمه زایا کمک کرده و هم در مقابل واژه های بیگانه معادلهای مناسبی انتخاب کرد.

۱-۴ اهداف تحقیق

اهداف دنبال شده در این تحقیق بدین شرح می باشند:

- ۱- بررسی میزان زایایی گروهی از وندهای زبان فارسی
- ۲- بررسی محدودیت های واج شناختی، ساختواژی و نحوی مؤثر بر زایایی این وندها در راستای رسیدن به اهداف مذکور، پرسش های زیر مطرح می شود:
 - ۱- وندهای مورد نظر از لحاظ زایایی در چه مرتبه ای قرار دارند؟
 - ۲- مهمترین محدودیتهای واجی، صرفی و نحوی مؤثر بر زایایی این وندها کدامند؟

۱-۵ فرضیه های تحقیق

این تحقیق در راستای رسیدن به اثبات فرضیه های زیر انجام شده است:

۱-۵-۱ فرضیه اصلی

میان میزان زایایی وندهای مورد بررسی و محدودیت های ساختاری رابطه معکوس وجود دارد. بدین معنا که هر چه محدودیت های موجود بر یک وند بیشتر باشد، زایایی آن وند کمتر است.

۱-۵-۲ فرضیه های فرعی

- میان محدودیت های نحوی و زایایی یک وند رابطه معکوس وجود دارد.
- میان محدودیت های ساختواژی و زایایی یک وند رابطه معکوس وجود دارد.
- میان محدودیت های واجی و زایایی یک وند رابطه معکوس وجود دارد.

۱-۶ روش تحقیق

تحقیق حاضر تحقیقی توصیفی پیمایشی می باشد که در آن برای جمع آوری ادبیات موضوع تحقیق از روش کتابخانه ای (مطالعه کتب، مجلات، پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترا) و برای گردآوری داده های مورد نیاز از متون روزنامه ای استفاده شده است.

۱-۶-۱ نوع داده ها و شیوه گرد آوری آنها

داده های موجود در این رساله، از نوع نوشتاری می باشد که از طریق خواندن متون روزنامه ای جمع آوری شده اند. ویژگی چنین متونی این است که ساده ترین نوع قلمداد می شوند و طیف وسیعی از گونه های نوشتاری با موضوعات مختلف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و غیره را در بر می گیرند.

همچنین در این تحقیق نوع خاصی از داده ها مورد نظر بوده و بدین منظور ابتدا می بایست داده های مورد بررسی از میان طیف وسیع وندهای فارسی انتخاب می شدند. برای این منظور، در ابتدا گروهی از وندهای زبان فارسی که برای مقاصد یکسان به کار گرفته می شوند از میان فهرست ارائه شده در کتاب کشانی (۱۳۷۲) انتخاب شدند. وندهای انتخابی شامل موارد زیر می باشند:

- پیشوندهای نفی سازی - و نا - و ن -
- پسوندهای کار و پیشه: - کار، - گر
- پسوند های شباهت: - وار، - گون، - صفت
- پسوندهای دارندگی: - مند - دار، - ناک
- علاوه بر این وندهای فارسی، پیشوند غیر-، که عربی بوده اما در واژه های فارسی بسیار مورد استفاده قرار می گیرد، به عنوان یک ونه رقیب برای "نا- " مورد بررسی قرار می گیرد تا زایایی این دو ونه با هم مقایسه گردد.

پس از انتخاب ونه ها، متون روزنامه ای به منظور بررسی بسامد وقوع این وندها مورد بررسی قرار گرفتند. بدین منظور روزنامه اعتماد ملی به مدت ۶ ماه مورد مطالعه قرار گرفته و تعداد واژه های ساخته شده با وندهای مورد نظر که در این روزنامه مورد استفاده قرار گرفته بودند، ثبت شدند. این کار به دلیل محدودیت های موجود به صورت دستی انجام شد و در طی آن بسامد وقوع واژه های مورد نظر و تعداد واژه های تک بسامدی توسط محقق ثبت شدند.

۱-۶-۲ روش تجزیه و تحلیل داده ها

به طور کلی دو روش برای تجزیه و تحلیل داده ها وجود دارد: (۱) شیوه تجزیه و تحلیل کیفی، (۲) شیوه تجزیه و تحلیل کمی. در این تحقیق از هر دو روش استفاده شد. برای اندازه گیری میزان زایایی از روش کمی استفاده شد. بدین منظور از روشی که برگرفته از باین (۲۰۰۶) است، استفاده شده که در آن تعداد واژه های تک

بسامدی بر تعداد کل واژه های ساخته شده توسط وند مورد نظر تقسیم شدند. نسبت به دست آمده از این تقسیم نرخ زایایی وند مورد نظر می باشد.

به منظور بررسی محدودیت های ساختوازی و رابطه آنها با زایایی وندها از روش کیفی استفاده شد. بدین منظور محدودیت های ساختوازی، نحوی و واجی حاکم بر این وندها بررسی شده و رابطه بین محدودیت ها و زایایی وندهای مورد نظر بررسی و به صورت کیفی توصیف شدند.

۷-۱ محدودیت های تحقیق

- از آنجا که پیکره زبانی در این تحقیق متون روزنامه ای در نظر گرفته شده است و شمارش داده ها به صورت الکترونیکی امکان پذیر نبوده است، جمع آوری داده ها به صورت دستی انجام گرفته است که این امر سرعت و حجم کار را کاهش داده است. بدیهی است اگر حجم نمونه بالاتر می بود، نتایج قابل اطمینان تری به دست می آمد.
- وجود انواع مختلف نوشته ها اعم از ادبی، سیاسی، علمی، طنز و غیره در روزنامه باعث عدم همگنی سبک های نوشتاری شده است که جدایی آنها از یکدیگر با توجه به حجم نمونه امکان پذیر نبود.
- با توجه به حجم نمونه، امکان اندازه گیری زایایی وندها در معانی مختلف وجود نداشت.

۸-۱ تعاریف نظری تحقیق

- **زایایی^۱**: زایایی بخشی از خلاقیت ساختوازی است که منجر به ساخت واژه های جدید به صورت مکرر و قاعده مند می شود (بائر، ۲۰۰۱، ۹۸). خصوصیت یا صفت زایا برای توصیف نوعی الگو به کار می رود و منظور این است که هرگاه موقعیتی اقتضا کند، آن الگو بتواند به عنوان الگویی برای زایش اقلام جدید به کار گرفته شود (آدامز^۲، ۱۹۷۳: ۲۵۷)
- **واژه های تک بسامدی**: واژه هایی که تنها یک بار در پیکره زبانی دیده می شوند (آرونوف و فودمن^۳، ۲۰۰۵، ۲۲۵).
- **بسامد نوع^۴**: تعداد واژه هایی که توسط وند مورد نظر ساخته شده اند (بائر، ۲۰۰۱، ۴۷).

1 productivity
2 Adams
3 Aronoff & Fudeman
4 type frequency

• **بسامد نمونه^۱**: تعداد دفعاتی که یک واژه حاوی وند مورد نظر در پیکره زبانی دیده می شود (بائر، ۲۰۰۱، ۴۷).

• **وند^۲**: از انواع واژک مقید است که به تنهایی و به طور مستقل به کار نمی رود و به سه دسته پسوند، پیشوند و میانوند تقسیم می شود (کلباسی، ۱۳۷۱، ۲۲).

• **محدودیت های زیایی^۳**: عواملی که از به کار رفتن یک فرایند واژه سازی جلوگیری می کنند، حتی زمانی که شرایط استفاده از آن وند مهیا باشد (کاتامبا و استانهام، ۲۰۰۶، ۷۵).

• **محدودیت های واجی^۴**: آن دسته از محدودیت های ساختاری هستند که به موجب آن ساختار واجی پایه و وند با هم سازگار نبوده و در نتیجه از اتصال وند به پایه جلوگیری می شود. یکی از معمول ترین محدودیت های واجی وجود تکواژگونه هایی از یک وند است که به موجب مشروط سازی واجی به وجود آمده اند، مانند گونه های مختلف تکواژ جمع /s/ در زبان انگلیسی (آرونوف و فودمن، ۲۰۰۵: ۲۱۶).

• **محدودیت های نحوی^۵**: محدودیت هایی هستند که به موجب آن ساختار و یا طبقه نحوی پایه اتصال یک وند به خود را محدود می کند (همان)

• **محدودیت های ساختوازی^۶**: محدودیت هایی که به موجب آن ساخت صرفی پایه اعم از مشتق یا بسیط بودن و در صورت وند افزایی، نوع وند افزوده شده بر اتصال یک وند بر پایه تأثیر می گذارد (بائر، ۲۰۰۱: ۱۳۰).

این تحقیق در پنج فصل ارائه می شود. در فصل دوم مبانی نظری تحقیق ارائه خواهد شد. در فصل سوم ادبیات موضوع و تحقیقات انجام شده در زبان فارسی و سایر زبانها به منظور مقایسه مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در فصل چهارم داده های جمع آوری شده مورد تحلیل قرار گرفته و زیایی آنها با استفاده از روش ذکر شده مورد

1 token frequency

2 affix

3 productivity constraints

4 phonological constraints

5 syntactic constraints

6 morphological constraints